

ERGENLİK ÇAĞINA İLİŞKİN ARAŞTIRMALARIN EĞİTİMSEL ÖNEMİ (*)

Prof.Dr.Fatma VARİŞ

Terminoloji, süre ve tanım yönlerinden esneklik gösteren ergenlik çağı, evrensel bir gelişim evresidir. Dünyamızda her birey bu çağı yaşar. Her birey, çocukluk ve yetişkinlik arasında, biyo-fizyolojik değişimler kaydeder; normal olarak, üreme kabiliyeti kazanır; sosyal ilişkilerde farklılık gösterir.

Ergenlik çağının bu evrensel gelişim özelliklerine karşın, bu özelliklerin doğurduğu gelişim ihtiyaçlarının karşılanma biçimi kültür- lere göre farklılık gösterir; Örneğin, üreme kabiliyetinin kazanıl- masına bir kültür gizlilik, yasaklar ve hatta cezalarla yaklaşırken, Samoa'da olduğu gibi bazı kültürler, hoşgörü ve rahatlatmayla, sos- yal etkileşim kurumları tesis ederek yaklaşmaktadır.

Margaret Mead, yaşamı boyunca, modern toplumun ergenlik çağına karşı sağlıklı bir tutum içinde olduğunu vurgulamıştır.

Ergenlik çağında görülen gelişim özelliklerinin yarattığı *ihtiyaçları karşılamada*, kültürel yaklaşımın kurumsal görünümü *örgün ve yaygın eğitim* dir. Bu çağ üzerinde ülkemizde ve dış dünyada yapılan araş- tırma bulgularının kronolojisini kalın çizgilerle sunup bu bulguların eğitim açısından ifade ettiği anlamı ele almadan önce, kısa da olsa terminoloji üzerinde durmakta yarar vardır.

Ülkemizde bu çağ, gençlik, ergenlik, erinlik "bluğ için", delikan- lılık vb. sözcüklerle ifadesini bulmaktadır.

İngilizcede bu çağ için, *youth*, *teen-age* "erinlik için", *juvenile*, *adolescence* sözcükleri kullanılmaktadır. Kaynaklar analiz edildiğin- de, bizde gençlik, delikanlılık, dışta, *youth*, *juvenile*, *teen*'in betimleyici olduğu veya statü ifade ettiği görülmektedir. Oysa "Adolescence"

(*) 19 - 21 Nisan 1985 günleri arasında İstanbul Üniversitesi Pediatri günlerinde verilen tebliğdir.

veya Ergenlik” terimlerinin büyüme ve gelişme doğrultusunda bir dinamizm ifade ettikleri, yüklü oldukları kavram itibariyle değişme ve gelişmeyi simgeledikleri söylenebilir.

İnsanoğlunun gelişim evreleri olduğu gibi, disiplinlerin de evreleri vardır. Psikolojinin bağımsız bir disiplin haline gelmesi nisbeten yenidir. Gelişme XIX ncu yüzyıl ortalarında başlamıştır. 1882 yılında Almanya’da ilk “çocuk psikolojisi”, İngiltere’de “mukayeseli psikoloji” kitaplarının yayınlandığı görülüyor. Bunu takiben, yüz yıl önce, A.B.D.’de Stanley Hall’un, öğrencileriyle birlikte, ergenlik çağında ilgiler, yetenekler ve sorunlar üzerinde çalışmalar yaptığı gözlenmektedir. Seksen iki yıl önce, Hall, “adolescence” psikolojisini multi-disipliner bir yaklaşımla ve filogenetik ve ontogenik yoldan veri toplayarak incelemiş ve yayınlamıştır.

100 yıl ancak üç kuşak araştırmacı yetiştirir; buna rağmen, konu çok yönlü incelenmiş ve incelenmektedir.

Ergenlik çağına ilişkin ilginin, sosyal bilimler ve özellikle psikolojinin evrimine paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Bu alandaki savlarda ve araştırma bulgularında kaydedilen gelişmeler eğitim süreçleri konusuna yön verici niteliktedir. Bu bulguların bir kısmı çok kalın çizgilerle ve ana kavramları itibariyle, kronolojik kilometre taşlarını göstermek üzere aşağıda verilmiştir:

ERGENLİK EVRESİ ÜZERİNE ARAŞTIRMA BULGULARI

Stanley Hall “1904” Baskılı ve gergin evre

Eduard Spranger “1925” Avrupada ergenlik psikolojisinin kurucusu. Bu çağı, bireyin kendisini keşfederek yeni değerler ve yeni hayat görüşü oluşturması şeklinde yorumluyor.

Spranger’e göre bu evrede:

- Sosyal etkileşim
- İdentite “özellikle kahraman hayranlığı”
- Sosyal değerlere başkaldırma
- Aktif katılım, önem taşıyor.

R.W.White “1952” Çağın

- İdentiyeyi sabitleştirme,
- İlgilerde derinleşme

- Sosyal ilişkilerde bağımsızlık,
- İnsancı değerlerin gelişmesi, özelliklerini dile getirdi.

Harry Stack Sullivan "1953" Bu evrede yaşıt gruba karşı yakınlık, karşıt cinse akış eğilimi ile yakınlık, anlayış güven ve karşı cinsle seksüel arkadaşlık ihtiyacının, çatışmaların kaynağını oluşturduğu üzerinde durmuşlardır.

Ausubel "1954" Yaşıt grup ilişkileri; aileden bağımsızlık eğilimlerini saptamıştır.

Anna Freud "1958" Negativizm, duygusallık çağı, id ve ego arasında yeni bir denge; Savunma mekanizmaları:

- entellektüel davranışlar
- asetizm vb. konuları inceledi.

Eric Ericson "1959" Büyük şehir gençleri için "1950-1964" "psiko-sosyal moratorium"dan söz ediyor.

İdentite kilit kavram.

Ego İdentite oluşturma ve Ego Difuzyon'u bunalım oluşturuyor.

İnhelder, Jean Piaget "1958" Bilişsel yapılar üzerinde duran Epistemologlar. Ergenlik çağında zihinsel transformasyonla sosyal transformasyon ve kişiliğin bütünüyle yeniden düzenlenmesi arasında ilişki buldular. Bu evrede bireyin:

- Sosyal Değerleri Çözümlediğini
- Sosyal etkileşim, sosyal kurumlar ve ahlâki-politik konulara eğildiğini, yetişkinlerle aynı düzene girip, onu değiştirmeye yöneldiğini ifade ettiler.

Bandura ve Walters "1959" Fırtınalı ve gerginlik çağını analiz ettiler.

- Aşırı Baskı
- Ana-baba ile çatışmalar
- Bağımsızlıkla ilgil çatışmalardan söz ettiler.

Lucas ve Horrocks "1960" Ergenlik çağı ihtiyaçlarını analiz ettiler. Bu ihtiyaçlar:

- (i) Kabul Edilme
- (ii) Hetero-Seksüel İlgi

(iii) Yetişkinlerden Kopma

(iv) Yetişkin Değerlerine Uyum

(v) Akademik Başarı

şeklinde kategorileştirildi.

Coleman "1961" Araştırmasında akademik başarı ihtiyacı 4 cü sırada yer aldı.

Havighurst "1962" "Rivercity" liderlerin üst sosyo-ekonomik sınıftan çıktığını alt kesimde suçluluğa rastlandığını buldu.

Baymur, F., "1961, 1965" Ergen'i en çok rahatsız eden, sırasıyla, yurtlarda yaşama koşulları, eğitim koşulları ve sosyo-ekonomik koşullar olduğunu buldu.

Peter Bloş "1962" Anna Freud'un ve Ericson'un savunma mekanizmalarının Avrupa gençliğine özgü olduğunu öne sürüyor.

Mess "1963" Özellikle erkeklerde akademik başarının hedeflendiğini savladı.

Jones "1963" Yüksek I.Q. ile çevresince sevilme/sayılma arasında anlamlı bir ilişki olmadığını buldu.

Wheeler "Avustralya" "1963" Bu evrede, spor ve atletizmde üstünlüğün akademik başarıdan daha önemli görüldüğünü savladı.

Cocter "1963" Üst Sosyo-Eko. Düzeyde yetişenlerin:

- Akademik başarılarının Yüksek,
- İlgilerinin geniş ve zengin olduğunu ve
- Üst Eğitim kademelerini hedeflediklerini bulguladı.

Kohn "1963" Ergenlik çağında Sosyal sınıf faktörünün aile ilişkilerine etki yaptığını savladı.

Rosen "1963" Ergenin mensub olduğu sosyal sınıf ile başarı motivasyonu arasındaki ilişkiyi vurguladı.

Mc Cord "1963" Antisosyal ve sosyal saldırganlığı inceledi.

İhmal, ceza ve saldırgan modellerin antisosyal agresiviteyi,

Orta ihmal, ılımlı ceza, belirsiz kontrol'un sosyal agresiviteyi doğurduğunu bulguladı.

Carlson "1963" ergenin kendi imajını-anababa ile identifikasyonunu ve sosyal ilişkilerini inceledi.

Ergenin Ana-baba desteğine bağlı identiteyi arkadaş grubuna oranla daha değerli bulduğu sonucuna vardı.

Simpson "1962" Ergenin dilek düzeyi üzerinde Ana'baba etkisinin arkadaş grubundan daha fazla olduğunu buldu.

Varış, F., "1963, 1968" Ergenlik çağının gelişim özellik ve ihtiyaçları üniversal olmakla beraber, bu ihtiyaçların karşılanış biçiminin, her kültürde farklı olduğunu ve gelişim özelliklerine karşı yetişkin tutumlarının değişebildiğini ifade ederek, bu farklılığın eğitimimizin milli yönlerini yansıttığını gösterdi.

Middleton ve Putney "1963" 1440 Yüksek öğrenim öğrencisinde politik davranışı incelediler ve bu davranışı ergen ile ana-baba arasındaki duygusal çatışmalara bağladılar.

Benjamin Bloom "1964" Yüksek öğretim de 18-22 yaşlar arasında iskolaistik yeteneğin anlamlı bir şekilde geliştiğini ifade etmiştir.

Şerif, M.B. "1964" Farklı sosyo-kültürel çevrelerde yaşayan gençlerin Psiko-Sosyal davranışlar yönünden benzerlik ve farklılıklarını incelemiştir.

Gençlik problemlerini sosyal sınıf mensubiyetine bağlamıştır.

Bandura "1964" ergenlik evresinde aileden bağımsızlığın tamamlandığını, bu sürecin bu evrede bir başlangıç değil fakat bir sonuç olduğunu söylemiştir.

1955 "Advancement of psychiatry report no 32 de" Bu sorun 17-22 yaşların ilk sorunu olarak görülür.

Newgarten "1964" Araştırma bulguları arasındaki bu farklılığın normal olduğunu, zira adolescence evresine özgü zannedilen sorunların, aslında bütün gelişim evrelerinde görüldüğünü bulgular.

Project Talent "1964" ABD de 400.000 ergen üzerinde yapılan araştırma bulguları:

Erkekler;

- Erkek bir kahramanla özdeşleşiyorlar,
- Yetki ve benlik güduları kuvvetli,
- Bilim ve Fen'e önem veriyorlar.

Kızlar;

- Ev işleri ve annelik
- Çekicilik ve macera
- Sosyal, gönüllü hizmetler
- İş edinme ye eğilimli,

Örneklemede, güven, sosyal hassasiyet, liderlik, akademik başarı arasında pozitif ilişki.

Atletizm'in akademik başarı ile değil fakat liderlikle ilişkili olduğu belirtildi.

Şemin, R., "1964" Ailedeki yetişkinlerin ergenin gelişiminde rolü önemlidir.

Topçuoğlu, H. "1966" Üniversite Gençliğinin ilgileri, ülke kalkınması ve iç siyaset konularına yönelmektedir.

Sanford "1966" Vassar Kolejinde "Ego İdentite"yi inceledi. Son sınıfların bu konuda ilk sınıflara oranla daha mütereddit olduklarını, zira, eski dar identiteyi daha geniş ve karmaşık kimlikle değiştirme çabası içinde olduklarını buldu.

Dennis ve Kauffman "1966" "The College and The Student" adlı araştırma ile Üniversite problemlerini incelediler. "Sorunları olan gençler var, fakat genelde Üniversite Öğrencisi yetenekli ve sağlıklıdır" dediler.

Köknel, Ö., "1970, 1979" Kalkınmanın doğurguları, gençlerin Bio-Psiko-Sosyal gelişimlerini etkilemektedir. Okul içi ve okul dışı uğraşların rasyonel bir plana bağlanması gerekir.

Gökçe, Birsen "1971" Gecekondu gençliğinin sosyal ve ekonomik yönden bir geçiş kuşağı olduğunu ifade etmektedir.

Tezcan, Mahmut, "1976", Öğretmen tipolojileri ve öğretim de yaklaşımın bu çağ kişiliğini etkilediğini savlamıştır.

Ekşi, Aysel "1982" Bağımlı, aşırı boyun eğen, utangaç gençler yetişiyor.

- Ana-baba bağımlılıkla bağlılığı karıştırıyor.
- Engelleri bertaraf etme ve uyum becerisi yerine öfke mekanizması işliyor.
- Gençlerde girişim yeteneği kısıtlanıyor.
- İyi çalışma alışkanlığı kazandıramıyoruz.

- Cinsel sorun yalnızca genç erkekler için değil genç kızlar için de söz konusudur.
- Anneler erkek çocuklara fazla düşkün olup, onların erkek kimliği kazanabilmelerini güçleştiriyor.
- Kızlarımız toplum beklentileri üst benlikleri ve duygusal sevgi gereksinimleri arasında çatışıyorlar.
- Kızlarımız, çağdaş kadın rolü ile geleneksel rol beklentilerini hassasiyetle dengelemek sorunu ile karşı karşıyalar.

Yavuzer, H., "1985" Ergenlik çağında bireyin evde ve okulda anlayış ve rehberliğe ihtiyacı vardır.

Onur, B., "1983, 1984" Bu çağın eğitiminde cinsel konulara rasyonel bir yaklaşım önem taşımaktadır.

Öztürk, O., "1985" Önemli sorun, uyum bozukluklarının ergenliğe ilişkin bir bocalamamı yoksa derin ruhsal bir bozukluk mu olduğunu saptayabilmektir. Kimlik bunalımını ve kimlik bocalamasını ağır ruhsal sorunlardan ayırmak için ergenin dünyasını tanımak gerekir.

Zaman tüneline bu pek kısa yolculuk sonunda rastlanan anahtar sözcükleri şöyle sıralamak mümkündür.

- Ego identite, ego difüzyon
- Aileden bağımsızlık

< Çatışma

- Otorite "güven" ihtiyacı
- Eski değerlere başkaldırma

< Çatışma

- Sosyal değerlerin özümlemesi
- Gerginlik
- Duygusalılık
- Sosyal ve anti-sosyal saldırganlık
- Öfke mekanizması
- Sosyal etkileşim
- Aktif katılım
- Arkadaş grubunun önem kazanması

- Karşıt cinse ilgi
- Onaylanma ve kabul edilme ihtiyacı
- Gönüllü hizmetlere eğilim
- İlgilerde derinleşme ve zenginleşme
- Spor ve atletizme karşı ilgi
- Bilim ve fen'e karşı ilgi
- Zihinsel gelişme
- Akademik başarı ihtiyacı ve tasası,
- Ahlâki konulara ilgi
- Politik konulara ilgi

Ergenlik çağında yukarıda kalın çizgilerle belirlenen özelliklere etki yapan bio-fizyolojik gelişime ilişkin araştırmalar dışında dahi, bulgular, eğitimcilere çok önemli hususlar telkin etmektedir. 12-22 yaş arasına isabet eden, 6 cı sınıftan başlayarak üniversite son sınıfa kadar, gençliği ilgilendiren diğer önlemler yanında, eğitimde aşağıdaki noktalar üzerinde önemle durmak gerekmektedir:

(i) Bu çağda, hızlı gelişme, bedensel değişimler, üreme yeteneği kazanma ve ego-identite'nin önem taşıması nedeniyle, eğitim programlarında, çocuğun, kendisini tanımaya yardım edecek bio-fizyolojik ve synoetic alanlara ve rehberlik hizmetlerine yer verilmesi önem taşımaktadır. Kendisini tanımayan çocuktan kendi dışındaki alemi tanımasını beklemek, kendi sorunlarını çözümlenmeyi öğrenmeden, sosyal sorunları halletmesini istemek, eğitim süreçleri açısından sağlıklı bir yaklaşım sayılamaz.

(ii) Bu çağda bağımsızlık çabası ile uyum ihtiyacı aynı derecede vurgulanmaktadır. Bu husus, bu çağda, insan değer, norm ve davranış standartları konusunda, net bir yaklaşımı önemli kılmaktadır. Konu, sınıflarda, sorunların grup içinde tartışılmasını ve birlikte kurallar oluşturulmasını gerektirmektedir.

(iii) Akademik başarı ihtiyaç ve endişesini sınavlarla körüklemek yerine, teorik ve teknik konuların lojik yaklaşımla tartışılması, öğrencinin analiz ve sentez süreçlerine yöneltilmesi, çağ ilgilerine karşı gerçekçi davranılması önem taşımaktadır.

Her türlü kitle iletişim aracının okul-dışı eğitimi önemli ölçüde etkilediği düşünülürse, çok boyutlu, derinliğine ve enginliğine yetişmiş farklı bir öğretmen tipine duyulan ihtiyaç kendini açıkça gösterir.

Altı yaşından başlayarak, çocuklarımızı hemen her kademede testle ayıklayan ve küçük yaştan itibaren onlara güvensizlik, başsızlık ve değer eksikliği aşılayan yaklaşımlardan vazgeçilmesinde yarar vardır. Çocuklarımızı, kesit almak suretiyle değil fakat, bir süreç içinde yönlendirmenin önemi tartışılmaz.

(iv) Ergenlik çağında bir taraftan sosyal katılım diğer taraftan mahremiyet'in önem taşınması nedeniyle bu çağ eğitiminde, bireysel yaklaşım ile, grup içinde birlikte iş görme alışkanlığını bağdaştırmak, dengelemek gerekmektedir. Bir taraftan sınıf içi ve dışı grup projelerine yer verilirken, diğer taraftan da bireysel çalışmalar teşvik edilmelidir.

(v) Araştırmaların bulguları üzerinde hiç durmayan, yalnızca bilgi aktaran ve aktarılan olduğu gibi geri isteyen bir okul anlayışı, gencin problemlerini çözmek şöyle dursun, problem yaratır. Oysa, eğitimde, girdi ile çıktı arasında yer alan öğretim süreci, sonucu olumlu anlamda zenginleştirmelidir.

(vi) 12-22 yaş arasında orta ve yüksek öğrenim gençliği için ilgi ve ihtiyaç grupları oluşturulması, böylece, ders-içi ve ders-dışı çalışmaların bağdaştırılması ve zenginleştirilmesi bir öneri olarak getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Unat, Nermin**, *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri*, A.Ö.S.B.F. Yayınları, 1961.
- Adolescence*, Periatric Clinics of North America, Philadelphia, W.B. Saunders Co. Feb. 1960.
- Ausubel, D.P.** *Theory and Problems of Adolescent Development*, Grunc, 1954
- Bandura, A.** *The Stormy Decade: Fact or Fiction*, Psychol. Schs. I: 224-31, 1964
- Bandura, A. and Walters, R.H.**, *Adolescent Agression*, Renald, 1959.
- Baymur, Feriha**, *Lise ve Dengi Okullara Devam Eden Öğrencilerin Problemleri*, Ankara, M.E.B. TAB Yayınları, 1961.
- Baymur, Feriha**, *Yüksek Öğrenim Yurtlarında Kalan Öğrencilerin Sorunları*, Ankara, H.Ü.S.B. Dergisi, 1965.
- Bloom, B.**, *Stability and Change in Human Characteristics*, N.Y., Wiley, 1964
- Carlson, Rae**, *Identification and Personality Structure in Pre-Adolescence* Psc. 67: 566-73, 1963.
- Coleman, James, S.** *The Adolescent Society*, N.Y., Free Press of Glencoe, 1961.
- Coster, J.K.**, *Some Characteristics of High School Pupils From Three income Groups*, in Grinber, R., (Editör) *Studies in Adolescence*, Macmillan, 1963.

- Dennis L., and Kaufman, J. F.**, *The College and the Student*, ACE, 1966.
- Eksi ,Aysel**, *Gençlerimiz ve Sorunları*, İstanbul, İ.Ü. Niv. Yayınları, No: 2790, 1982
- Ericson, Eric, H.**, *Identity and the Life Circle*, Selected Papers, Psyc. Issues, I: 18-171, 1959
- Freud, Anna**, *Adolescence*, in *Psyc. Study of the Child*, Vol. 13., N.Y. İnt. Univ. Press, 1958
- Gessell, Arnold, etall**, *Youth: The Years from Ten to Sixteen*, N.Y., Harper, 1956.
- Gökçe Birsen**, *Gecekondu Gençliği*, H.Ü. yayını, C-15, Ankara, 1976.
- Gökçe Birsen**, *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar*, Ankara Gençlik ve Spor Bk. İği, Yayın No: 01-89, 1983.
- Gökçe Birsen**, *Orta Öğretim Gençliğinin Beklentisi ve Sorunları*, Ankara, M.E.G.S.,Bakanlığı, 270/19, 1984.
- Hall, Stanley**, *Adolescence*, N.Y., Appleton Croft Co., 1904, 1953.
- Harris, D., B.**, *Sex Differences in the Life Problems and Interests of Adolescents*, 1935-1957, Child Dev. 30:453-9; 1959.
- Havighurst and Taba Hilda**, *Adolescent Character and Personality*, N.Y., Wiley, 1953.
- Havighurst R., J., Etall**, *Growing Up in the River city*, N.Y., Wiley, 1962
- Hollingshead, A.D.**, *A sociologic Perspective on Adolescence*, Philadelphia, Pediatric. Clinics of North America, Adolescence, Vol.7, No-I, W.B.Saunders; 1960.
- İnhelder, B. ve Piagets J.** *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*, N.Y., Basic Books Inc. 1958.
- Işıklar, İ.**, *Türk Çocuklarının Bluğ Yaşı Üzerine Araştırmalar*, Ankara, Ank. Üniv., D.T.C.F. Dergisi, VII ci Cilt, Sayı IV, Sh. 516.
- Jersild, E.**, *Psychology of Adolescents*, N.Y., Mc. Millan, 1963.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem.** *Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları*, Ankara, Sosyal Bilimler Derneği, A-5, 1981.
- Köknel, Özcan**, *Türk Toplumunda Bu Günün Gençliği*, İstanbul, Bozak Mat., 1970.
- Köknel, Özcan**, *Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1979
- Köknel Özcan**, *Kişilik, İstanbul*, Altın Kitaplar Yay. 1982.
- Lucas C., M., and Horrocs, J.E.** *An Experimental Approach to the Analysis of Adolescents Needs*, Child Dev. 31:479-87, I
- Mc Cord Etal**, *Family Interaction as Antecedent to the Direction of Male Agresiveness*, Journal of Abnormal Psyc., 66-239-42, 1963.
- Mead M.**, *Coming of Age in Samoa*, N.Y., The Modern Library., 1953.
- Mead M.**, *Male and Female*, N.Y., World Literature Series, 1955
- Michel de Saint Pierre**, *La Nouvelle Race*, Paris, La Table Rond, Ordre de Jour Serisi, 1961
- Neugarten,), L.**, *Personality in Middle and Later Life*, N.Y., Atherton Press, 1964.
- Onur, Bekir**, *Ergenlik Psikolojisi*, Ankara, Hacettepe TAŞ., 1985

- Ozankaya Özer**, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, Ankara, Ank. Üniv. S.B.F. yayınları, 209-191, 1966
- Öztürk Orhan**, *Psikanaliz ve Psikoterapi*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1985
- Peters, W.**, *Ergenlik ve Delikanlılık Çağı, İnsan Ruhunun Tekamülüne ait Bir Fasl*, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, No: 219, 1944
- Project Talent**, *The American High School Student*, U.P. Press, 1964
- Sanford, Nevitt**, *The American College*, N.Y., Wiley, 1962
- Sullivan, H.S.**, *The Interpersonal Theory of Psychiatry*, .W.A.W.P. Foundation, 1953.
- Şemin Refia**, *Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri*, İ.Ü. Ed. Fak. Yay. no. 1086, 1965.
- Şerif, M., Şerif, C.**, *Reference Groups, Exploration into Conformity and Deviation of Adolescents*, N.Y., Harper and Row, 1964.
- Şerif, M., Şerif, C.**, *Problems of Youth*, Chicago, Aldine Pub. Vo., 1965
- Tezcan, M.**, *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ank. Üniv. E.F.yayını, No. 91, 1981.
- Topçuoğlu, H.**, *Neleri Öğrenmek İstiyorlar*, Ankara, Hukuk Fak. Yayını, No. 116, 1966
- Varış Fatma**, *Ergenin Gelişimi*, İstanbul, Özgü Yayınevi, 1963
- Varış, Fatma**, *Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler*, Ankara, Egt. Fak. Yayınları, No. 5.,1968
- Wheeler, D.K.**, *Popularity Among Adolescents in Western Australia and in The U.S.A.*, in Grinder, R. Editör, *Studies in Adolescence*, Mc. Millan, 1963
- Yavuzer, H.**, *Çocuk ve Suç*, İstanbul, Altın Kitaplar, 1983
- Yörükoğlu, A.**, *Çocuk ve Ruh Sağlığı*, Ankara, İş Bankası Yayını, 1980
- Yörükoğlu, A.**, *Gençlik Çağı*, Ankara, İş bankası kültür yayınları, 1985